

ذکر، توجه نفس

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

ذکر، توجه نفس

ذکر، حقیقت جاری در هستی و زندگی انسان است که با رجوع به آن، نفس انسان به توجه و تنبه دست یافته و می‌تواند حقیقت را در وجود خود وجدان کرده و از آثار آن بهره‌مند شود. به همین دلیل در این رویکرد از ذکر به توجه نفس تعبیر شده است. به واسطه‌ی ذاکر شدن نفس، مؤلفه‌هایی در درون انسان هویت می‌یابند و در صورت خاموش شدن ذکر، آن مؤلفه‌ها خاموش می‌گردند. کتاب حاضر به تبیین چنین جریانی براساس آیات و روایات می‌پردازد.

مقدمه

«توجه نفس»، جوهره وجودی انسان است. جوهره‌ای که ذاتش ربوبی است و شکفته شدنش به معنای خلیفه‌بودن برای خدا در هستی است.

وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ^۱

(به خاطر بیاور) هنگامی را که پروردگارت به فرشتگان گفت: «من در روی زمین، جانشینی [نماینده‌ای] قرار خواهم داد.» فرشتگان گفتند: «پروردگارا!» آیا کسی را در آن قرار می‌دهی که فساد و خونریزی کند؟! (زیرا موجودات زمینی دیگر، که قبل از این آدم وجود داشتند نیز، به فساد و خونریزی آلوده شدند. اگر هدف از آفرینش این انسان، عبادت است، ما تسبیح و حمد تو را بجا می‌آوریم، و تو را تقدیس می‌کنیم.) «پروردگار فرمود: «من حقایقی را می‌دانم که شما نمی‌دانید.»

ذکر، توجه نفس

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebait.ir

انسان بی جهت به مقام خلیفه اللّهی نائل نشده، بلکه اتصال او به هستی آفرین به قدری او را واجد کمالات می‌کند که فاصله‌اش را با ذات هستی به حداقل رسانده و از بیشترین حظّ و بهره از قدرت و علم و حیات در بین موجودات برخوردار می‌شود.

از این روست که در قرآن «فراموشی» از خداوند عامل فراموشی از خود دانسته شده است.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ^۲

و چون کسانی مباشید که خدا را فراموش کردند و او [نیز] آنان را دچار خودفراموشی کرد آنان همان نافرمانانند.

توجه به خداوند، توجه به نفس و توجه به نفس توجه به خداوند را منجر می‌شود و این نیست مگر آنکه انسان در ساختار توجهی خود از اسماء الله بهره وافر دارد.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ * قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ * قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ * وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ^۳

و [خدا] همه [معانی] نامها را به آدم آموخت سپس آنها را بر فرشتگان عرضه نمود و فرمود: «اگر راست می‌گویید، از اسامی اینها به من خبر دهید.» گفتند: «منزهی تو! ما را جز آنچه [خود] به ما آموخته‌ای، هیچ دانشی نیست تویی دانای حکیم.» فرمود: «ای آدم، ایشان را از اسامی آنان خبر ده.» و چون [آدم] ایشان را از اسماءشان خبر داد، فرمود: «آیا به شما نگفتم که من نهفته آسمانها و زمین را می‌دانم و آنچه

^۲ سوره مبارکه حشر، آیه ۱۹

^۳ سوره مبارکه بقره، آیات ۳۱-۳۴

ذکر، توجه نفس

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

را آشکار می‌کنید، و آنچه را پنهان می‌داشتید می‌دانم؟» و چون فرشتگان را فرمودیم: «برای آدم سجده کنید»، پس بجز ابلیس - که سر باز زد و کبر ورزید و از کافران شد - [همه] به سجده درافتادند.

برای انسان مرتبه‌ای از «توجه» قرار داده شده که می‌تواند هوشیارانه به رؤیت خود و دیگران و از همه مهم‌تر خالق هستی بپردازد. می‌تواند خود را ارزیابی کند. کنترل نماید، تمرکز کند، باعث دوری خود یا نزدیکی‌اش به چیزی شود، خود را در معرض علم قرار داده و معرفت را دریافت کند، و یا از بدی‌های متنفر و خود را از آنها جدا کند. می‌تواند دوست داشته باشد، رغبت و میل به چیزی یافته و یا بتواند چیزی را ناخوش داشته باشد و ... همه اینها مواردی هستند که توان توجه را یادآوری می‌کنند و ضرورت بررسی هر چه بیشتر درباره این توان قدسی را به اثبات می‌رساند. مطالعه‌ای که به تحقیق از مصادیق بارز معرفت نفس است. معرفتی که می‌تواند انسان قدسی را به آدمی بشناساند و انسان مَلک خوی را به او معرفی کند. و می‌تواند قدرت غیبی و ملکوتی انسان را به یادش آورد تا از حسیض مادیات خود را بیرون کشیده و توجه در بند خویش را آزاد و به بهشت روانه سازد. و می‌تواند راز حیات طیبه را که در نهایت رضایت و خرسندی است و یقینی‌تام را برای انسان به ارمغان می‌آورد به روی او بگشاید. ...

به دلیل ارتباط تنگاتنگ توجه نفس و ذکر، برای تبیین ماهیت توجه نفس و بررسی ویژگی‌های آن چاره‌ای جز شرح و بسط مفهوم ذکر نیست به همین دلیل بخش عمده‌ای از کتاب به این موضوع اختصاص یافته است.

به دلیل ارتباط مستقیم توجه نفس و ذکر و نیز معنای مثبتی که پیوسته برای ذکر در نظر گرفته می‌شود، منظور از توجه نفس نیز مفهومی مثبت و در رده مفهوم ذکر است.

ذکر، توجه نفس

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

مطالعه مباحث یاد شده در خصوص ذکر و توجه نفس در مباحث مختلفی قابل استفاده است که برخی از آنها به شرح زیر می باشد:

۱. در مباحث مربوط به تبیین ساختار وجودی انسان: زیرا توجه نفس به منزله قوه مدیریت ساختار وجودی است.

۲. در مباحث مربوط به تعلیم و تزکیه: زیرا فعال کردن توجه فرد و ذکر در فرد یکی از غایت های تعلیم و تزکیه است.

۳. در مباحث مربوط به امام شناسی: زیرا نسبت امام در هستی و جامعه همانند نسبت توجه در عناصر وجودی انسان است.

۴. در مباحث مربوط به دعا: زیرا از ذکر می توان به عنوان بستر اصلی ادعیه نام برد.

در انتها ذکر نکات زیر ضروری به نظر می رسد:

- کتاب حاضر را می توان به عنوان کتابی که متعلق به همه منظومه های پایه و سایر منظومه های کاربردی است معرفی کرد. این منظومه ها در کتاب «ولایت، فرایند هدایت» شرح داده شده است.

- به دلیل وسعت مطالب مربوط به ذکر و تعدد و تنوع رویکردهای به آن، رویه اصلی کتاب بر اختصار بوده است.

- قالب کلی کتاب در تبیین موضوع ذکر ارائه فهم ساختارشناسانه از مفهوم ذکر است. به همین دلیل با وجود قابلیت بحث در ورود به مباحث اخلاقی و عبادی از ورود به این موضوعات خودداری شده است. طبیعی است خلأ این مباحث لازم است در پژوهش های دیگری برطرف گردد.

ذکر، توجه نفس

(توضیحات کامل)

مجمع باقری
دانشگاه تهران

سازمان اهل بیت
دانشگاه تهران

www.QuranAhlebayt.ir

کتاب حاضر به پیامبر اعظم صلی الله علیه و اله به عنوان نقطه ثقل ذکر در عالم هستی و زندگی فردی و اجتماعی انسان تقدیم می شود. طبیعی است با شناخت هر چه بیشتر این حقیقت بزرگ، عظمت «ذکر» در هستی و زندگی انسان معلوم می گردد و با محجوب و مهجور بودن این شناخت، حقیقت ذکر و ارزش آن نیز مخفی، محجوب و مهجور می ماند.

عناوین فصول این کتاب عبارتند از:

فاتحه: توجه نفس

فصل اول: معناشناسی ذکر و توجه نفس

فصل دوم: ساختارشناسی ذکر

فصل سوم: فرایندشناسی ذکر

فصل چهارم: مانع زدایی تحقق ذکر

خاتمه: مختصات ذکر در هستی و زندگی